

SNOEPERIE ENDE SLICKERDEMICK

FEITEN EN FICTIE ROND SINT-NICOLAAS

L. Ooms

Als aan een willekeurig persoon wordt gevraagd wat hij of zij weet van St. Nicolaas, zal deze waarschijnlijk niet verder komen dan dat het een kindervriend is die uit Spanje komt en een zwarte knecht heeft. Soms is nog wel bekend dat hij Bisschop van Myra was, al weet men niet waar Myra ligt. Kortom, de enige algemeen geaccepteerde heilige geniet niet veel bekendheid. Toch zijn er boeken vol geschreven over hem en de aan hem toegeschreven daden en wonderen, waaronder er ook vele zijn waar we nu op zijn minst een vraagteken bij zetten. Over deze feiten en fictie gaat dit artikeltje. Sint-Nicolaas werd vermoedelijk omstreeks het jaar 280 als Nikolaos (= volksoverwinnaar) geboren in Patras of Patara in Klein-Azië het huidige Turkije. Zijn ouders moeten tamelijk vermogend zijn geweest. Rond zijn persoon zijn vele verhalen gevormd, hoewel er ook veel eigenschappen van andere belangrijke Nicolazen aan hem zijn toegerekend. Enkele van die verhalen willen wij hier in het kort weergeven om enigszins een beeld van hem te kunnen vormen.

Volgens de overlevering toonde hij al direct na zijn geboorte een bijzondere vroomheid, niet alleen door rechtop te staan in het eerste bad dat hij kreeg en zijn handjes op te heffen alsof hij God wilde danken voor dit wonder, maar ook door op de wekelijkse vastendagen het meeste voedsel te weigeren. Hij kon als zuigeling op die dagen niet geheel zonder voedsel maar hij beperkte zich tot één maaltijd per dag, die dan wel uit zijn moeders rechterborst moest komen! Nicolaas blonk uit in leergierigheid, vriendelijkheid en godvruchtigheid en hij genas al op jonge leeftijd zieken en gebrekkigen. Hij werd onder leiding van zijn oom, die bisschop was, opgeleid tot priester en reeds enkele jaren na zijn priesterwijding werd hij gekozen tot bisschop van Myra, het huidige Demre aan de zuidkust van Turkije. Dat ging zo! Toen zijn voorganger was overleden konden de andere bisschoppen niet tot een keuze voor een opvolger komen. De oude bisschop die de leiding van de vergadering had, hoorde na veel bidden en

vasten een stem die hem zei, dat degene met de naam Nicolaas die de volgende dag als eerste bij de kerk zou komen, op de bisschopsstoel moest zitten. Onze vrome jonge priester was die eerste en daarmee de nieuwe bisschop. De hospita van Nicolaas was zo blij toen zij hoorde dat haar kostganger tot bisschop was gekozen, dat zij direct naar de kerk rende. Maar daarbij vergat zij haar jonge kind dat in een teiltje boven een vuurtje zat. Toen zij zich na de dienst haar achtergelaten kind herinnerde en naar huis rende, vond zij de kleine er kraaiend van plezier in spelen hoewel het water kookte. Hij was ongedeerd, want Nicolaas zelf had ingegrepen! De bisschop was een krachtig strijder voor het Christendom en hij dreef demonen uit, vernietigde heidense tempels en bestreed de heidense goden.

Nicolaas nam deel aan het concilie van Nicea in 325 dat onder leiding stond van de tot het christendom bekeerde Keizer Constantijn.

Tijdens dit concilie gaf hij een andere deelnemer een klap in het gezicht omdat deze naar zijn mening ketterse ideeën had.

Constantijn liet hem opsluiten maar bisschop Nicolaas kwam als triomfator weer uit zijn kerker te voorschijn.

Dan is er het verhaal van drie jonge meisjes, dochters van een verarmde edelman. De vader was niet in staat zijn dochters een behoorlijke bruidsschat mee te geven en gevreesd moest

worden dat ze ongetrouwd zouden moeten blijven. Het kwam Nicolaas ter ore dat de vader heimelijk van plan was zijn oudste dochter te verkopen voor de slavernij of de prostitutie. Hij voelde zich geroepen in te grijpen maar wilde daarbij onbekend blijven. Hij nam een buideltje, vulde dat met goudstukken en wierp dat 's nachts door het slaapkamerraam van de meisjes. Zij vonden het goud en daarmee was de oudste dochter gered en kon ze worden uitgehuwelijkt.

Achtereenvolgens ging het evenzo met de tweede dochter en ook met de derde. Hoewel hij dat niet wilde, werd het toch bekend en als heilige wordt Nicolaas dikwijls afgebeeld met drie gouden ballen die zouden verwijzen naar de drie buideltjes met goudstukken.

Nicolaas zou ook eens drie kinderen hebben gered die waren geslacht om aan de gasten van een herberg te worden voorgezet. Nicolaas die de hem voorgezette boutjes herkende als afkomstig van drie vermiste jongens, dwong de waard hem naar de keuken te brengen waar drie vaten met ingezouten vlees stonden. Nicolaas riep God aan waarna de drie knapen ongedeerd uit de vaten stapten!

Er is een verhaal van drie generaals die door listen van jaloerse raadgevers van de keizer, zouden worden onthoofd, maar die door tussenkomst van Nicolaas werden gered. Het is ook bekend dat Nicolaas schepelingen van een

zekere dood redde of hen na hun dood weer tot leven bracht. Kortom Nicolaas komt in de vele verhalen als wel- en wonderdoener naar voren. Geen wonder dus dat hij heilig werd verklaard.

Sint in vol ornaat

Nicolaas stierf op 6 december waarschijnlijk in het jaar 342. Als wij dus op 6 december Sinterklaas vieren, is dat niet zijn verjaardag, maar zijn sterfdag. Het versje "Sinterklaas is jarig" is dan ook onjuist!

Toen de islam in Klein-Azië de overhand begon te krijgen, besloten 87 dappere mannen uit Bari, een havenstad in het zuiden van Italië, dat ze moesten ingrijpen. Met veel geld, gebeden en een pauselijke brief gingen ze naar Myra en kregen gedaan dat ze het gebeente van Nicolaas mochten meenemen. In 1087 verhuisde de heilige zo naar de westerse wereld.

Door alle aan hem toegerekende wonderdaden is Sint-Nicolaas de patroonheilige van zeelieden, gevangenen, kooplieden, scholieren en studerenden, kinderen en huwbare meisjes. Hij was een heilige die in belangrijkheid oorspronkelijk direct volgde op Maria als Moeder Gods!

Hij is de beschermheilige van Rusland en Lotharingen, maar speciale banden onderhoudt hij met Nederland. Nergens ter wereld zijn zoveel St. Nicolaaskerken als bij ons. We kunnen ze vinden o.m. in Amsterdam, de stad waarvan hij ook de patroonheilige is, Utrecht, Dordrecht, Delft, Leiden, Groningen, Venlo en veel van de oude Hanzesteden rond de Zuiderzee. Er zijn plaatsen naar hem genoemd en in veel persoons- en familienamen vinden we hem terug. In 1222 besliste het concilie van Oxford dat de naamdag van St. Nicolaas, 6 december dus, tot de belangrijkste kerkelijke feesten zou worden gerekend, maar in Utrecht was dat al in 1163 het geval. In oude stadsrekeningen van 1360-1363 zijn in

Dordrecht sporen van Sint-Nicolaasfeesten te vinden en op last van Jan van Blois, heer van Gouda, werd op 6 december brood uitgedeeld aan de armen.

Het in Nederland met kracht opgekomen calvinisme had echter niet veel op met die Sint-Nicolaasvieringen die als een vorm van middeleeuwse heiligenverering werden gezien. De Amsterdamse Ds. Petrus Wittewrongel schreef in 1500: "Wie en siet oock niet, dat de vruchten van de St. Nicolaesavonden, onvruchtbaer wercken der duysternissen zijn?" En Walich Siewerts deed in 1604 de volgende duit in het zakje: "Tis een sotte ende onghefondeerde maniere van de kinderen haere schoenen met allerlei snoeperie ende slickerdemick te vullen. Wat is dit anders gedaen, als op de hoochten geoffert ende geroockt? Die sulx doen en verstaen noch niet wat de waere Religie is!"

De verontwaardigde vroomheid leek te zegevieren, want in allerlei steden werden ordonnanties uitgevaardigd tegen de Sinterklaasvieringen. In de synodestad Dordrecht werd het feest enkele jaren succesvol van de kalender geweerd. Toen Amsterdam in 1663 echter de openbare verkoop van koekpoppen afgoderij noemde en die strafbaar stelde, ontstond er een volksopstand. De hevige geschrokken stadsbestuurders konden niet anders doen dan Sinterklaas in ere te herstellen!

Van een bekend schilderij van Jan Steen kennen we een huiselijke "Sinterklaasavond". Op dit schilderstuk is een klein meisje te zien dat het stralende middelpunt van het gezin vormt, blij met haar pop en het overvloedige lekkers. Haar oudere broer is kennelijk teleurgesteld omdat hij de roe gekregen heeft en het kleinere broertje heeft daarom leedvermaak en lacht hem uit. Alles ook voor ons heel herkenbaar! Zo langzamerhand is de heilige Nicolaas veranderd in de wat gemoedelijker Sinterklaas. Hij is een algemeen bekende figuur die in een rode mantel, de tabberd, op een wit paard met zijn knecht over de daken rijdt en overal waar zoete kinderen zijn, cadeautjes door de schoorsteen laat zakken en gereedliggende voedingsmiddelen voor het paard meeneemt. En dat alles zonder een spoortje roet achter te laten!

Was hij vroeger een heilige wonderdoener, nu is hij de vrolijke en goedgeefse vriend van iedereen. Onze Sinterklaas beantwoordt aan het verlangen naar een tijdperk van naastenliefde en kinderlijke onschuld en zijn beeld is altijd gebaseerd op het menselijke verlangen, religieus, wereldlijk, of beide. Veel Sinterklaasgebruiken hebben dikwijls een diepere betekenis. Het strooien van snoep zou bijvoorbeeld verwijzen naar de buideltjes met goudstukken waarvan hierboven sprake is. Het

marsepeinen of suikeren hart, kan worden gebruikt om genegenheid te tonen aan stille beminden. Poppen van koek, de zgn., vrijers,

Sint en Piet op pad

golden dikwijls als een onmiskenbare liefdesverklaring. Een mannetjesvrijer werd gegeven aan een meisje en omgekeerd een vrouwtjespop aan een jongen. Sint-Nicolaas is immers de patroonheilige van de huwbare meisjes? Anderen zeggen dat de naam vrijer komt van Freir, de Germaanse vruchtbaarheidsgod. Het strooien van pepernoten en ander snoepgoed zou dan, door de zaaïende beweging, eveneens deel uitmaken van vruchtbaarheidsriten en te vergelijken zijn met het gooien van confetti of rijst bij een huwelijksvoltrekking. Ons Sinterklaasfeest is dan ook waarschijnlijk een mengsel met een religieuze en een Germaanse herkomst. Als u tot hiertoe hebt gelezen, zult u misschien

zeggen, alles goed en wel, maar hoe zit het nu met Spanje? Hoewel het misschien wel een teleurstelling is, moet ik toch zeggen dat Sinterklaas en Spanje niets met elkaar te maken hebben. Het is onduidelijk waarom wij hem uit Spanje laten komen, een land waar hij nooit is geweest.

Het gewone volk had vroeger geen idee hoe de wereldkaart er uitzag. Spanje werd tot de zestiende eeuw veelal als het einde van de wereld beschouwd. Vanuit dat land, met zijn koloniale veroveringen, kwam de invoer van tropische specerijen en buitenissige kostbaarheden. Allemaal zaken die ook met Sinterklaas te maken hadden. Het is mogelijk daarom dat hij vereenzelvigd werd met het herkomstland van dit soort zaken.

Dan is er de figuur van Zwarte Piet die door een aantal 'deskundigen' als een afspiegeling van de duivel wordt gezien. Tegenover de goedheid van Sinterklaas is Zwarte Piet het symbool van de slechtheid, de duivel die als knecht de ondergeschikte is van het goede. Een meer recente opvatting is, dat Zwarte Piet een Moorse dienaar is. In de huidige tijd wordt Sinterklaas zelfs van racisme beschuldigd omdat de zwarte knecht ondergeschikt is gemaakt aan de blanke baas. Natuurlijk is Zwarte Piet zwart, want zelfs al zou hij een blanke zijn, door het roet in de vele schoorstenen wordt hij toch weer zwart.

Zou dat niet een verklaring zijn van het zwarte van de knecht? Onze Zwarte Pieten zijn toch meestal ook blanke jongeren die zwart zijn gemaakt? De schoorsteen, ook al zo'n onbegrijpelijk detail in de Sinterklaasgebruiken. De schoorsteen is sinds onheugelijke tijden in de Germaanse denkwereld het zinnebeeld van de verbinding tussen de mensen en de 'bovenwereld' waar de goden wonen. Dit verklaart het rijden over de daken en het werpen van cadeautjes door de schoorstenen! Sinterklaas heeft het in deze tijd erg moeilijk. Door de rooms-katholieke Kerk is hij gedegradeerd. Sinds 1 januari 1970 is zijn verering namelijk niet meer verplicht, het mag wel, maar het moet niet. Dat is heel wat voor een heilige! Sinterklaas ondervindt in onze tijd ook veel last van de van hem afgeleide Santa Claus die als

kerstman aan invloed wint ten koste van Sinterklaas. Deze (Amerikaanse) Santa Claus is zo vercommercialiseerd dat de hogere betekenis van het kerstfeest voor velen wordt verdrongen door de cadeaus. Laten we daarom het kerstfeest beschermen door Sinterklaas in ere te houden!

Van Sint-Nicolaas en Sinterklaas is veel meer te vertellen dan in het kader van dit artikeltje mogelijk is. Voor wie meer wil weten wordt lezing van onderstaande boekjes aanbevolen. Misschien is zo'n boekje een idee voor een cadeautje voor het volgende Sinterklaasfeest, in de plaats van 'Snoeperie ende Slickerdemick'?

Geraadpleegde literatuur:

Ed van Eeden: *Wie de koek krijgt, wie de Gard*. Uitg. Amber, Amsterdam, 1991
Martin Ebon: *Sint-Nicolaas, Leven en legende*. Uitg. Heureka, Nieuwkoop, 1977.

Wie kan ons helpen met gegevens over nevenstaande villa?
Op de gevel staat de naam Eekhoorn.
Op de achterkant van de kaart staat:
"Verzonden 1922 aan J.H. Grondhout,
Beethovenlaan 22."